

Een archeologisch bureau-onderzoek voor het sportpark Overmeer-zuid te Overmeer, gemeente Wijdemeren (NH)

K.A. Hebinck

ARC-Rapporten 2009-183

Geldermalsen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor het sportpark Overmeer-zuid
te Overmeer, gemeente Wijdemeren (NH)

ARC-Rapporten 2009-183
ARC-Projectcode 2009/271

Tekst

K.A. Hebinck

Afbeeldingen

K.A. Hebinck

Tekstuele aanpassingen en redactie

N. van Malssen

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Overmeer, Sportpark
Projectcode	2009/271
Archisnummer	36691
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	drs. K.A. Hebinck
Contact	0345-620105, k.hebinck@arcbv.nl
Opdrachtgever	Buro SRO, dhr. D. La Rose
Contact	030-2679198, danny.larose@buro-sro.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Wijdmeren, dhr. Medemblik
Contact	035-6559412

Locatiegegevens

Toponiem	Overmeer-Zuid
Plaats	Overmeer
Gemeente	Wijdmeren
Provincie	Noord-Holland
Kaartblad	31F
RD-coördinaten	NW: 131.662/473.684 NO: 132.045/473.752 ZO: 132.184/473.420 ZW: 131.777/473.504
Oppervlakte	10 ha

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Nieuwkoop met dek van Formatie van Echteld
Geomorfologie	Rivierinversierug en rivierkomvlakte
Bodem	Kalkloze poldervaaggronden
Historische situatie	Op de onderzoekslocatie zijn vanaf de jaren '80 van de 20e eeuw sportvelden aanwezig. Hiervoor was de locatie in gebruik als grasland en bos.
Archeologische verwachting	Het westelijk deel van de onderzoekslocatie heeft door de ligging op de oeverwal van de Vecht een hoge trefkans op archeologische resten uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Het overige deel heeft een lage verwachting.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Buro SRO heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor het sportpark Overmeer-zuid te Overmeer. Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen herontwikkeling van de locatie. Bij deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische waarden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is uitgevoerd door drs. K.A. Hebinck op 25 augustus 2009. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt ten zuiden van de bebouwing van Overmeer. Het gebied wordt in het oosten begrensd door de N523, in het zuiden door het afwateringskanaal van de Horstermeerpolder en in het westen door de Vreelandseweg. De ligging van de onderzoekslocatie is weergegeven in figuur 1. Op het grootste deel van de locatie zijn momenteel sportvelden aanwezig. In het zuidoostelijk deel is nog een veehouderij gevestigd. Het onderzoeksterrein heeft een oppervlakte van 10 hectare. Het maaiveld ligt tussen 2 en 0,7 m –NAP

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De voorgenomen werkzaamheden bij de herontwikkeling bestaan uit de aanleg van nieuwe sportfaciliteiten en woningbouw. De exacte locatie, aard en omvang van de mogelijke bodemversturende werkzaamheden zijn nog niet bekend.

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruik gemaakt van de archeologische waarden- en beleidskaart van de provincie Noord-Holland.³ De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

---

³<http://geo.noord-holland.nl/chw/>.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

De onderzoekslocatie ligt in het oostelijk deel van westelijk veengebied. In dit gebied komen in de ondergrond onder het veen vooral pleistocene afzettingen van de Formatie van Boxtel voor (Berendsen 2005). Gedurende de laatste ijstijd, (het Weichselien, 115.000 – 10.000 jaar geleden) was er in Nederland sprake van een poolwoestijn, waar de vegetatie vrijwel was verdwenen. Hierdoor kon aan het eind van het Weichselien op grote schaal verstuiving optreden en werd een dik pakket eolische dekzanden afgezet (Berendsen 2004). Deze afzettingen behoren tot het Laagpakket van Wierden binnen de Formatie van Boxtel (De Mulder et al. 2003) en liggen op de onderzoekslocatie op een diepte van circa 4 m –NAP (STIBOKA 1970). Aan het eind van het Weichselien trad een klimaatverbetering op. Hierdoor kon de vegetatie zich ontwikkelen, waardoor er een einde kwam aan de afzetting van het dekzand. In het eerste deel van het Holoceen (10.000 – 8.000 jaar geleden) konden zich in het pakket pleistocene afzettingen bodems ontwikkelen. Hierbij zijn in het dekzand met name podzolbodems gevormd.

Aan het eind van het Weichselien stond de zeespiegel ongeveer 125 m lager dan nu als gevolg van het water dat was opgeslagen in de ijskappen. Toen deze ijskappen begonnen te smelten had dit een grote zeespiegelstijging tot gevolg. Tot 7000 BP⁴ verliep deze stijging zeer snel. Vanaf het Atlanticum (8.000 jaar geleden) werd onder invloed van een stijgende zeespiegel en de daarmee gepaard gaande stijgende grondwaterspiegel op het dekzand een pakket veen (Formatie van Nieuwkoop) gevormd. Door de stijgende grondwaterspiegel verdronk het pleistocene landschap langzaam, waarbij de hogere dekzandruggen het langst bewoonbaar bleven. In eerste instantie was er sprake van een eutroof (voedselrijk) milieu waarin riet- en broekveen werd gevormd. Naarmate het veenpakket dikker werd en de veenvormende planten niet meer bij het grondwater konden komen, ontstonden er oligotrofe (voedselarme) milieus, waarin uit voornamelijk veenmosveen bestaand hoogveen werd gevormd (De Mulder et al. 2003 en Berendsen 2004).

Het veenmoeras werd door een aantal rivieren doorsneden, waaronder de Vecht, die direct ten westen van het onderzoeksgebied ligt. De Vecht was actief vanaf 2650 BP tot de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 (Berendsen & Stouthamer 2001). De Vecht stond via de IJ-boezem in verbinding met de zee. Hierdoor ontstonden door overstromingen vanuit het Oer-IJ enkele meren in het veengebied. In deze meren is verslagen veen afgezet. Het Horstermeer, dat ten oosten van de onderzoekslocatie ligt, is hiervan een voorbeeld (Berendsen 2005). Rond het jaar 1000 ontstond de huidige loop van de Vecht, waaraan de onderzoekslocatie ligt. De rivier en de opbouw van de oeverwallen is, door de toenemende invloed vanuit de uitbreidende Zuiderzee, beïnvloed door getijbewegingen (Berendsen 2005). Het veen is in grote delen van het veengebied afgegraven of gebaggerd ten behoeve van turfwinning. Hierdoor zijn in de loop der tijd grote plassen ontstaan. De Loosdrechtse Plas en Ankeveense Plas zijn hier

⁴BP: before present, ¹⁴C-jaren voor heden waarbij 1950 als referentiejaar wordt genomen.

voorbeelden van. Later zijn deze plassen door afkalving van het veen bij stormen nog verder uitgebreid, en vervolgens drooggemalen en ingepolderd. Ook het natuurlijke Horstermeer is uiteindelijk in 1882 ingepolderd (STIBOKA 1970).

Volgens de geomorfologische kaart (afb. 2) ligt het westelijk deel van de onderzoekslocatie op de rivierinversierug (3K26) van de Vecht. In oostelijke richting gaat deze over naar de rivierkomvlakte (1M23). Ten noordoosten van de locatie is een ontgonnen veenvlakte (1M46) te zien. Volgens de bodemkaart (afb. 3) bestaat de bodem op de locatie uit kalkloze poldervaaggronden in zware klei (Rn47C). Poldervaaggronden zijn hydrokleivaaggronden met een moerige ondergrond beginnend dieper dan 80 cm –mv (De Bakker & Schelling 1989). Dit betekent dat in de ondergrond van de onderzoekslocatie binnen 80 cm –mv geen veen aanwezig is. Ten zuidoosten zijn moerige eerdgronden met een moerige bovengrond of moerige tussenlaag op niet-gerijpte zavel of klei aanwezig (WO).

2.2 Bekende archeologische waarden

De omgeving van de onderzoekslocatie was in verschillende perioden geschikt voor bewoning. Het pleistocene oppervlak met dekzandruggen is tot het Neolithicum geschikt geweest voor bewoning. Na die tijd is het gebied onder invloed van de stijgende zeespiegel verdrongen, waarbij een veenmoeras is ontstaan. Dit veengebied is door de natte omstandigheden voor het grootste deel onaantrekkelijk geweest voor bewoning. In het veengebied heeft de bewoning zich geconcentreerd op de hoger gelegen delen van het landschap, zoals de stroomgordels. Door de ligging op de oeverwal van de Vecht heeft het uiterst westelijke deel van de locatie op de IKAW een hoge archeologische trefkans (afb. 4). Op de stroomgordel van de Vecht zijn volgens Berendsen & Stouthamer (2001) vooral archeologische resten vanaf de Late Middeleeuwen aangetroffen, met bij de monding van de Vecht ook resten uit de Romeinse Tijd. Het overige deel van het onderzoeksterrein heeft een lage verwachting. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn geen archeologische monumenten aanwezig. Ook zijn in de omgeving van de locatie in Archis2 geen waarnemingen bekend.

2.3 Historische situatie

Het dorp Overmeer is ontstaan bij de monding van de uitwatering van het Horstermeer in de Vecht, vermoedelijk in de 10e eeuw. Oorspronkelijk was het een zelfstandige heerlijkheid, maar deze is in de 14e eeuw met het naburige Nederhorst den Berg samengevoegd. Het dorp is daarna lange tijd weinig gegroeid en was voor voorzieningen als een kerk en school aangewezen op Nederhorst den Berg. Belangrijk voor het dorp, voor onder meer de visvangst, was het oostelijk gelegen Horstermeer. Dit meer had een afwatering via een gekanaliseerde stroom, via Overmeer, op de Vecht. In het begin van de 17e eeuw werd voor het eerst geprobeerd het Horstermeer in te polderen. Dit is toen niet gelukt vanwege de grote aanvoer van kwelwater. Na de introductie van het stoomgemaal is het meer uiteindelijk in 1882 drooggemalen. Hierbij werd het water in eerste instantie ten noorden

van het Horstemeer afgevoerd. Later werd het oude afwateringskanaal door Overmeer ook weer gebruikt. Toen ook dit onvoldoende bleek, is in 1924 een nieuw kanaal gegraven ten zuiden van het dorp, door de Meeruiterdijksepolder.⁵ Dit afwateringskanaal uit 1924 vormt de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied. Op de kadastrale kaart van begin 19e eeuw (afb. 5) is te zien dat de onderzoekslocatie onbebouwd was. De locatie was toen voor het grootste deel in gebruik als bos. Het noordwestelijke deel was in gebruik als weiland. Op de historische kaart van begin 20e eeuw (afb. 6) is te zien dat er in deze situatie nog weinig veranderd is en dat de locatie nog steeds onbebouwd was. De sportvelden, die nu het grootste deel van het onderzoeksgebied beslaan, zijn in de jaren '80 van de 20e eeuw aangelegd.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. In de ondergrond is dekzand aanwezig met daarop veen en afzettingen van de Vecht. Hierdoor is er op de onderzoekslocaties sprake van twee mogelijke vondstniveaus.

- Op een diepte van ongeveer 3 m –mv bevindt zich het pleistocene dekzandoppervlak, dat op de onderzoekslocatie feitelijk niet is gekarteerd. De eventueel aanwezige archeologische resten kunnen afkomstig zijn uit de periode tot het Neolithicum en worden verwacht in de top van het dekzand. Hier zullen de eventueel aanwezige archeologische resten vooral bestaan uit organische resten zoals houtkool en (vuur)stenen artefacten.
- Het uiterst westelijke deel van de onderzoekslocatie ligt op oeverafzettingen van de Vecht en de rest van de locatie op komafzettingen. De oeverafzettingen van de Vecht hebben een hoge trefkans op archeologische resten uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. De komafzettingen hebben een lage trefkans. De archeologische resten worden verwacht aan de top van de oeverafzettingen, direct onder het maaiveld. De eventueel aanwezige archeologische resten zullen vooral bestaan uit anorganische resten zoals aardewerk, metaal en bouw materiaal. Daarnaast kunnen er door de natte omstandigheden ook organische resten zoals hout en bot bewaard gebleven zijn.

---

⁵www.kich.nl.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt in het westelijk veengebied, met in het westelijk deel van de locatie oeverafzettingen van de Vecht. Deze oeverafzettingen hebben een hoge trefkans op archeologische resten uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Het overige deel van de locatie ligt op komafzettingen met een lage trefkans. Daarnaast bevindt zich op een diepte van circa 3 m –mv het dekzandoppervlak met mogelijk archeologische resten uit de periode tot het Neolithicum. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn geen archeologische vondsten bekend, noch op het dekzandoppervlak, noch op de afzettingen van de Vecht.

4 Aanbeveling

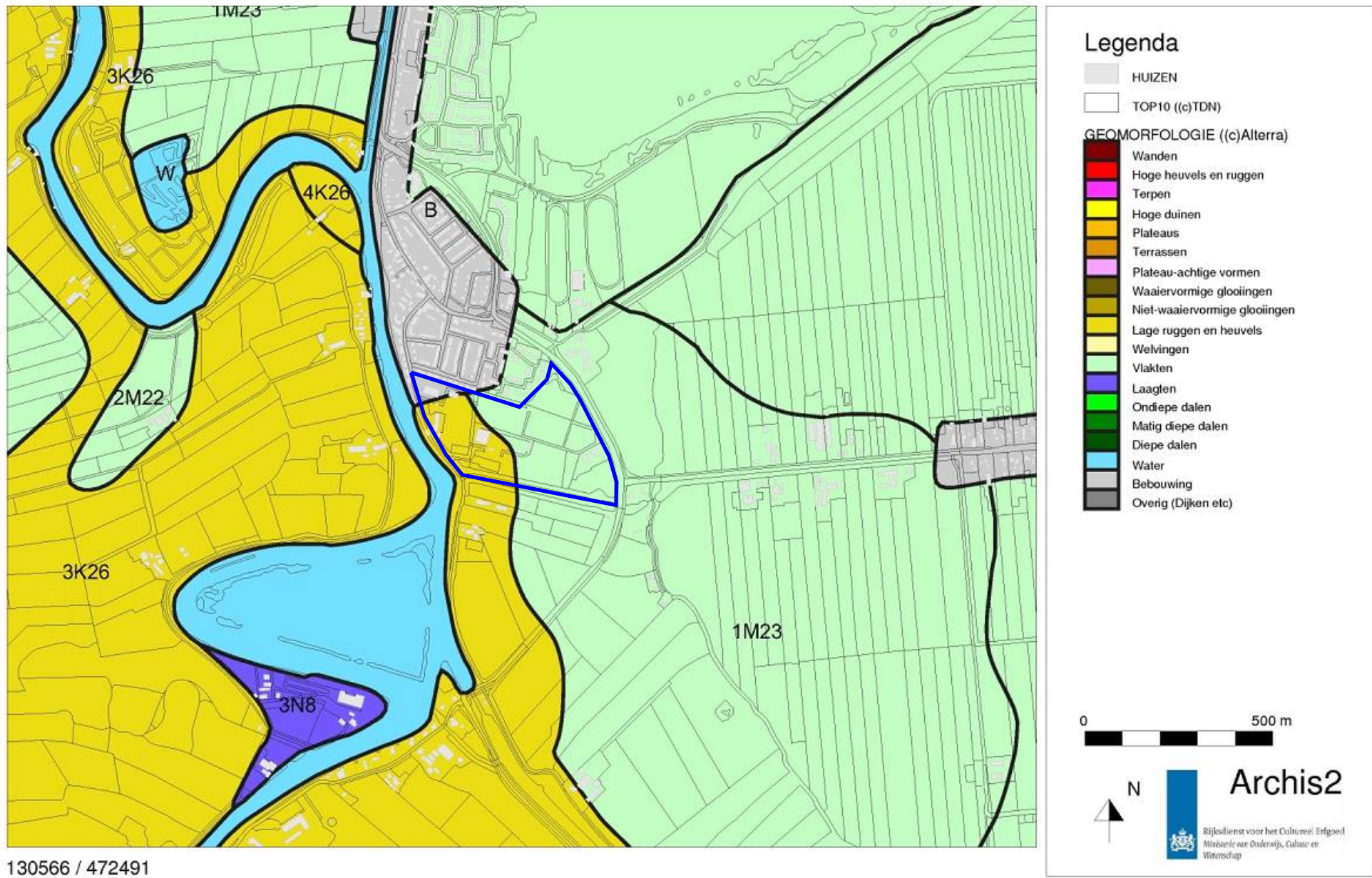
Gezien de archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie wordt de aanbeveling gedaan verder archeologisch onderzoek uit te voeren om te bepalen of er daadwerkelijk archeologische waarden op de onderzoekslocatie aanwezig kunnen zijn. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek uit te voeren als een verkennend booronderzoek om het pleistocene oppervlak in kaart te brengen. Hiermee kan bepaald worden of er nog een intacte podzolbodem in het dekzandoppervlak aanwezig is. Daarnaast kan middels een verkennend booronderzoek de aanwezigheid van oeverafzettingen van de Vecht vastgesteld worden. Het bevoegd gezag, de gemeente Wijdmeren, beslist of en in welke vorm er vervolgonderzoek dient plaats te vinden.

Literatuur

- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- STIBOKA, 1970. *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, Blad 31 Oost Utrecht*. Wageningen (Bodemkaart van Nederland Schaal 1 : 50 000 31 Oost). Stichting voor Bodemkartering.

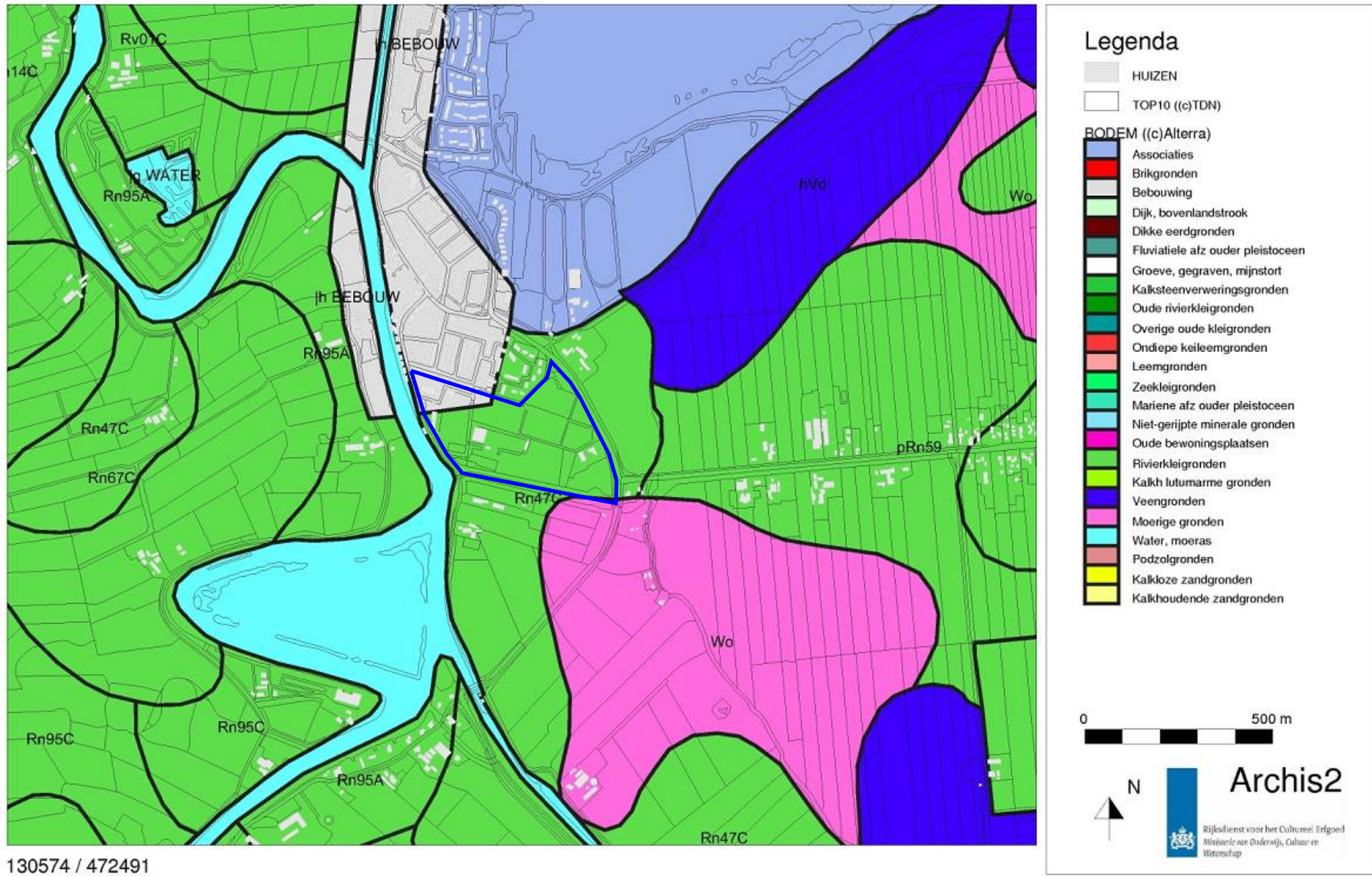
133306 / 474729

Afbeelding 2. Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

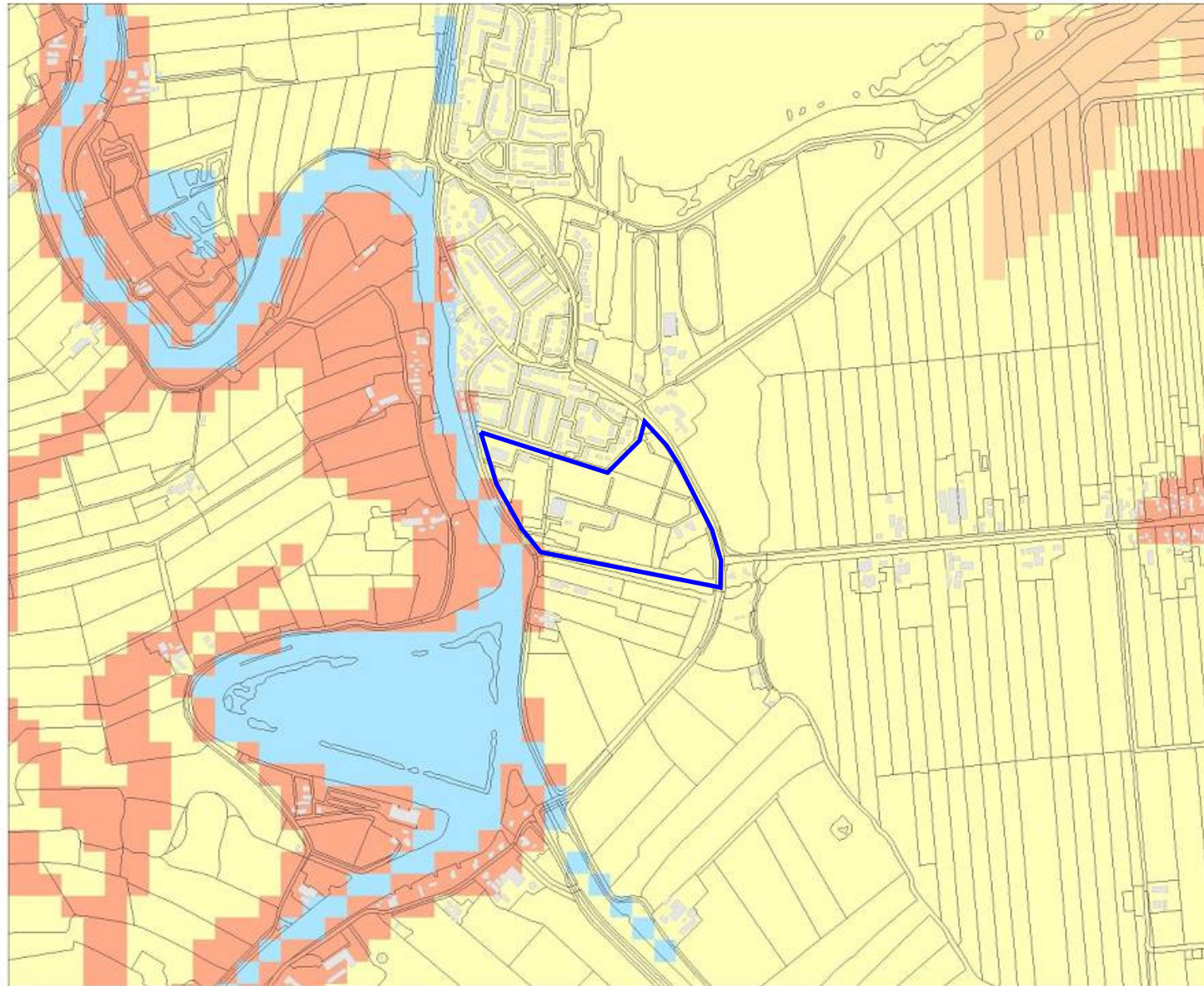
133314 / 474729

Afbeelding 3. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

133319 / 474729

Legenda

- WAARNEMINGEN
  - HUIZEN
  - TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
  - archeologische waarde
  - hoge archeologische waarde
  - zeer hoge archeologische waarde
  - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- zeer lage trefkans
  - lage trefkans
  - middelhoge trefkans
  - hoge trefkans
  - lage trefkans (water)
  - middelhoge trefkans (water)
  - hoge trefkans (water)
  - water
  - niet gekarteerd

0

 500 m

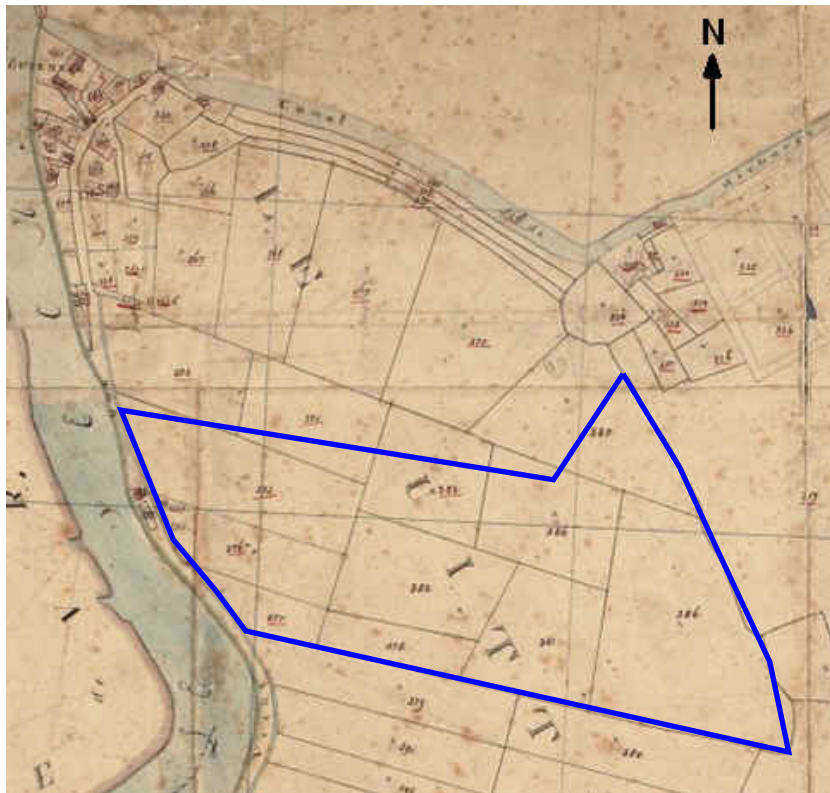
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

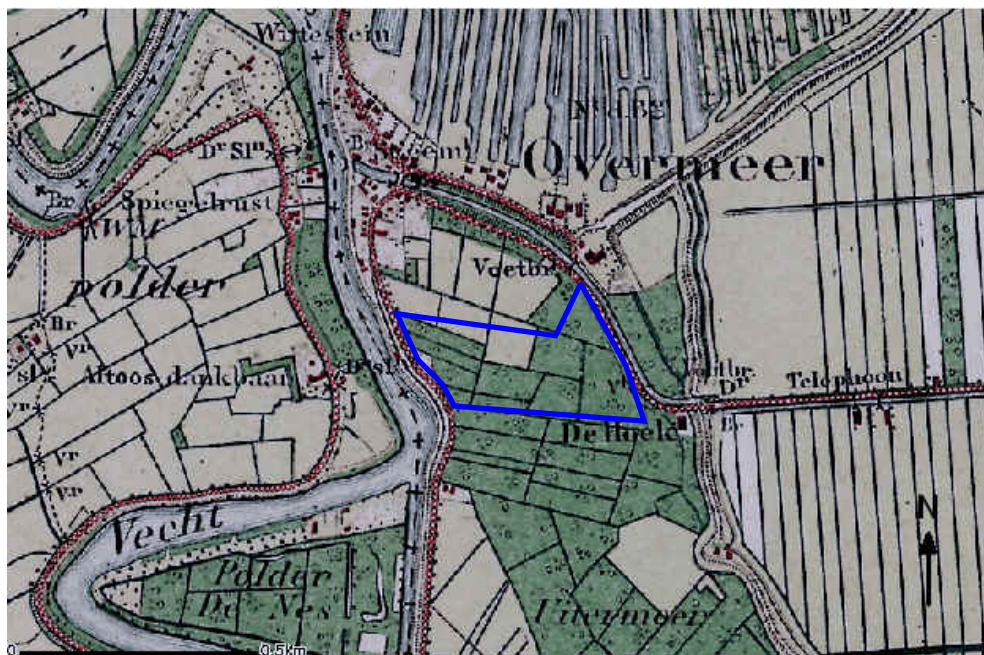
130579 / 472491

Afbeelding 4. Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

Afbeelding 5. Een deel van de onderzoekslocatie (omlijnd) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 6. De onderzoekslocatie (omlijnd) op topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

132299 / 473908

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- Onderzoekslocatie

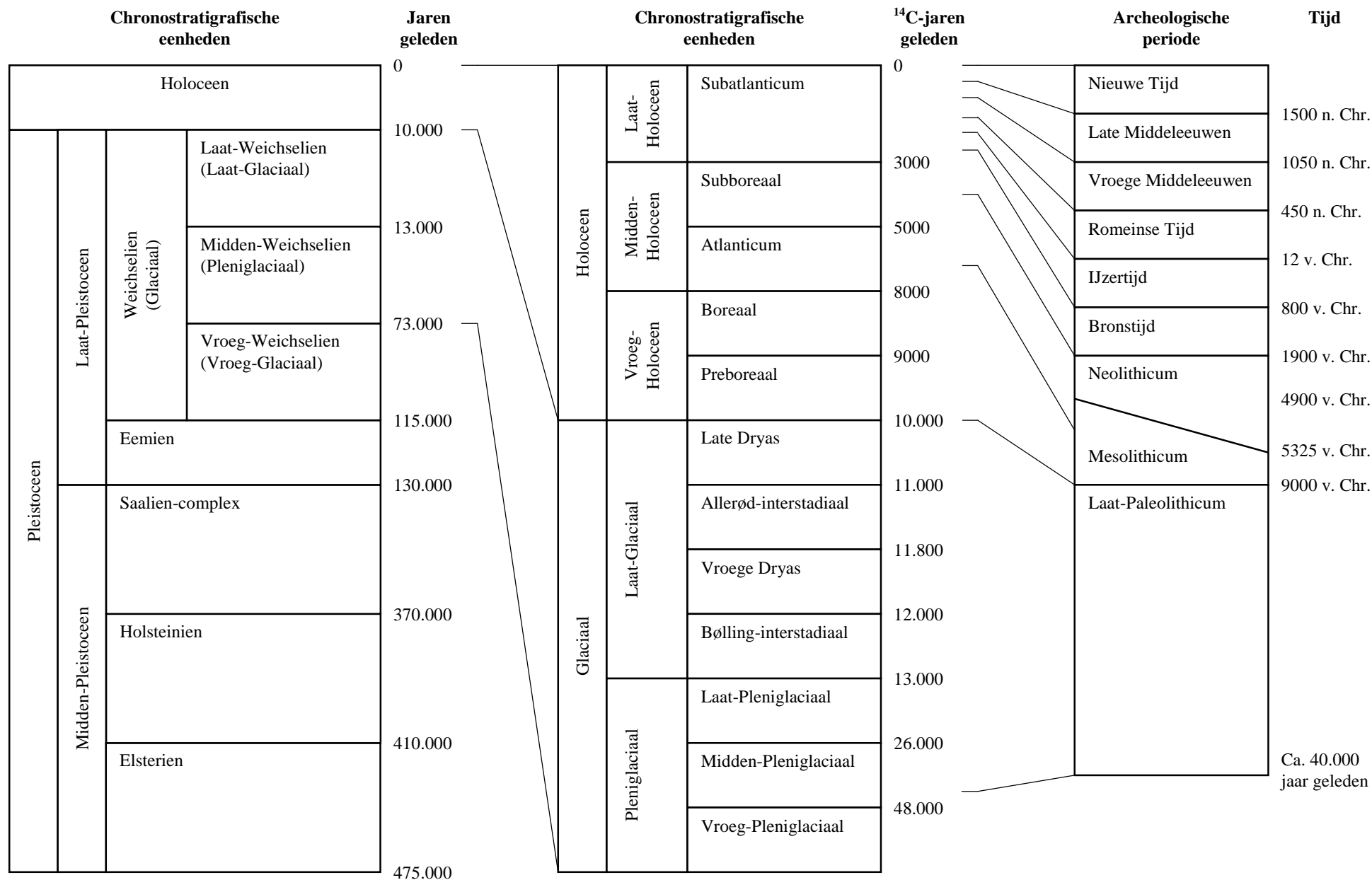
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

131568 / 473312

Afbeelding 7. De onderzoekslocatie.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.